

VILNIUS UNIVERSITY
LITHUANIAN SOCIAL RESEARCH CENTRE

GRAŽINA RAPOLIENĖ

**IS OLD AGE STIGMA? AGEING IDENTITY IN
LITHUANIA**

Summary of Doctoral Dissertation

Social Sciences, Sociology (05 S)

Vilnius, 2012

The dissertation was prepared at Vilnius University, 2008-2012.

Dissertation supervisor:

Prof. habil. dr. Zenonas Norkus (Vilnius University, Social Sciences, Sociology - 05 S).

The dissertation will be defended at Vilnius University Council of Sociology Science

Trend:

Chairman:

Prof. dr. Arūnas Poviliūnas (Vilnius University, Social Sciences, Sociology - 05 S).

Members:

Dr. Antanas Jurgelėnas (Centre of Innovative Medicine, Biomedical Sciences, Public Health – 09 B),

Prof. dr. Vida Kanopienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Sociology - 05 S),

Dr. Aušra Maslauskaitė (Lithuanian Social Research Centre, Social Sciences, Sociology - 05 S),

Assoc. prof. dr. Rūta Žiliukaitė (Vilnius University, Social Sciences, Sociology - 05 S).

Opponents:

Prof. dr. Irena Emilija Juozeliūnienė (Vilnius University, Social Sciences, Sociology - 05 S),

Prof. dr. Sarmitė Mikulionienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Sociology - 05 S).

The dissertation will be defended at a public session of the Council of Sociology Science Trend at 3 p.m. on the 28th of September 2012 in the Professor Gučas lecture hall (room No. 204) of the Faculty of Philosophy of Vilnius University.

Address: Universiteto Str. 9/1, 01513 Vilnius, Lithuania.

Phone: +370 5 2667606, Fax: +37052667600, E-mail: fsf@fsf.vu.lt

The summary of the dissertation was submitted on the 28th of August 2012.

The dissertation is available at the libraries of Vilnius University and Lithuanian Social Research Centre.

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

GRAŽINA RAPOLIENĖ

**AR SENATVĖ YRA STIGMA? SENĖJIMO
TAPATUMAS LIETUVOJE**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, sociologija (05 S)

Vilnius, 2012

Disertacija parengta 2008-2012 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

Prof. habil. dr. Zenonas Norkus (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija - 05 S).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Sociologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof. dr. Arūnas Poviliūnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

Nariai:

Dr. Antanas Jurgelėnas (Inovatyvios medicinos centras, biomedicinos mokslai, visuomenės sveikata – 09 B),

Prof. dr. Vida Kanopienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, sociologija - 05 S),

Dr. Aušra Maslauskaitė (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija - 05 S),

Doc. dr. Rūta Žiliukaitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

Oponentai:

Prof. dr. Irena Emilija Juozeliūnienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S),

Prof. dr. Sarmitė Mikulionienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S).

Disertacija bus ginama viešame Sociologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. rugsėjo 28 d. 15 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto profesoriaus Gučo auditorijoje (204).

Adresas: Vilnius, Universiteto g. 9/1, 01513 Vilnius, Lietuva.

Tel: +370 5 2667606, fax: +370 5 2667600, el.paštas: fsf@fsf.vu.lt.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. rugpjūčio 28 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto ir Lietuvos socialinių tyrimų centro bibliotekose.

INTRODUCTION

Relevance of the topic

Human life expectancy is increasing, and society is ageing. Part of EU population older than 65 increased from 13.7% in 1990 to 17.4% in 2010, and in 2060 it is forecasted to be about 30% of the total population (Third..., 2011). In Eastern and Central European countries, especially in Lithuania, population ageing is actuated by rapid emigration. Both international and national policy emphasize social exclusion of older people and need to integrate them into modern society (2002 m. tarptautinio; Nacionalinė, 2004). In order to draw public attention to the problems of ageing, the European Commission announced 2012 the Year for Active Ageing and Solidarity between Generations.

Although the demographic population ageing is attracting ever more attention of the international scientific community, research both in Western countries and in Lithuania is mainly focused on economic issues, work and retirement, social policy, health and care issues (Vazonienė, 2011; Kanopienė, Mikulionienė, 2006a, b; Lazutka et al., 2004; Lietuva, 2004; Stankūnienė et al., 2002), whereas the cultural and communicative aspects of ageing remain underinvestigated.

Research problem and scientific novelty

The identity in the sociology of ageing is usually analyzed from two perspectives: activity and relationship between the self and body (Machat-From, 2010). While describing elderly people through the aspect of action, sociological approaches dealing with the modern society analyse age-related changes of social roles, their loss, decline of social status and so on. Postmodern social theory views ageing identity as changeable, revisable, facing unlimited possibilities of reflexive self-projects, but suffering from lack of guiding social structures (Turner, 1994, 1995; Giddens, 2000; Featherstone, 1991; Phillipson, Biggs, 1998). The sociological problem of ageing is seen in the controversial relationship between the self and body, between the subjective youthfulness and the external biological ageing process (Turner, 1995). This relationship is emphasized by the influential “mask of ageing” theory (Featherstone, Hepworth, 1990; 1991; 1993).

The sociology of ageing identity evolves like in an enclave, only a little touched by the general sociological theory, which is usually typical for new research areas, for instance, sociology of race and ethnic relations in the sixth decade (Wilson, 2011). *This work aims to link the general sociological theory and the sociology of ageing, while applying for the ageing identity analysis not only the reflexive self concept of Anthony Giddens (2000), but also Erving Goffman's (1963) stigma (spoiled identity) concept.*

The idea itself to look at the old age as stigma is not unique. Old age as one of the stigmata discusses Gerhard Falk (2001), but he refers to E.Durkheim's theories of crime and deviation. In the opinion of the author of dissertation, such link in the case of old age is not quite correct, because stigma is the relationship between attribute and stereotype. Stigma, according E.Goffman, is deviation not due to violation of behavioral norms, but because some personal features shamefully do not conform public norms (first of all those of appearance), standards, stereotypes. The stigma of old age, as notes G.Falk (2001:21), is expressed by negative general evaluations of older people, by attributing to them sickness, physical and mental decline, inability to learn, asexuality, by gerontophobia (fear of old people), widely spread in the American society. In addition, the elderly are contradictory accused taking workplaces and not allowing young people to establish themselves versus retirees being (an increasingly heavier) burden on taxpayers (Falk, 2001:131).

The stigma research faces two main challenges (Link, Phelan, 2001). Firstly, in the stigma research dominates the view from outside, since the researchers themselves usually do not belong to stigmatized groups, and they examine stigma from a comfortable perspective of theories which do not include the living experience of people under investigation (Kleinman et al, 1995; Schneider, 1988). This criticism is valid also for the author of this work: her being part of an "out" group very likely compounded the performance of interviews and affected quality of collected information. Besides, it is noted that older people are ageist themselves, so there is a doubt whether in an ageist society is possible a non-ageist look at old age from inside at all?

The second challenge in applying the concept of stigma is to overcome the limitation of research by individual level, because till now stigma research is focused on individuals' perceptions and consequences of such perceptions for micro-level interactions (stereotyping). Therefore, there is a lack of research on sources and

consequences of constructed social exclusion and lack of attention to discrimination and structural issues (Oliver,1992; Fiske, 1998). *Thus, this work contributes to filling out existing gap: E.Goffman's concept, developed in the investigation of the micro-level interactions, with reference to the subsequent stigma researchers, is applied also on macro level.*

Are there any special circumstances in applying the concept of stigma to research of old age in Lithuania (and in other post-communist countries)? Subjective social localization study showed that older people in Western countries evaluate their position in society somewhat more favorably than younger, while older people in Eastern European countries felt themselves to be lower in the social hierarchy than younger and lower in comparison with their peers outside the countries of former Soviet bloc (Evans, Keley, 2004). Also "glocalization", a global restratification process (Bauman, 2007:109), opens more opportunities for the young, speaking foreign languages, managing newest technologies, studying, working, living and having vacations abroad, but localizes the old ones - who don't know foreign languages, don't use new technologies and remain untouched by the reflexive self projects. Age discrimination in Lithuania is considered to be the most prevalent of all forms of discrimination, and in employment the age might be the biggest disadvantage – such opinions, according to „Eurobarometer“ survey in 2009, were supported respectively by 59% and 57% of Lithuanian residents (Eurobarometras, 2009).

However, there is very little research on ageing and old age identity from Eastern and Central Europe. The old age concept of "Third Age Universities" in Poland was investigated by M.Wilinska (2012). In Lithuania studies on ageing identity have not been carried out. Public attitudes towards elderly among other topics were investigated by S.Mikulionienė (1996, 2003a, 2003b, 2003c), in the press – by S.Mikulionienė and D. Petkevičienė (2006).

Perhaps the biggest representative survey, which included issues of old age identity, was carried out in Sweden (Öberg, Tornstam, 1999, 2001, 2003; Öberg, 2003). It did not confirm neither the dominant "old age mask" theory, nor the double marginalization of women or ageless self hypotheses. Peter Öberg (2003:126-129) emphasized the need to distinguish the dominant cultural values, the representation and the subjective experience of ageing, because problems of old age usually discussed in

gerontology, like loneliness, low life satisfaction, trauma of retirement, do not correspond to the actual experiences of ageing. There is lack of qualitative research on ageing experience, which would discover, what meaning is given to ageing by older people themselves (Öberg, 2003:129). *Thus, this work aims to fill out this gap by analyzing not only the representations of ageing in the mass media and the public attitudes, but also investigating the subjective meaning, related to ageing.*

In such a way this dissertation connects two hitherto research areas: stigma and ageism, highlighting their common denominator - discrimination. In the dissertation following questions are raised: whether/to what extent old age is stigma in contemporary Lithuania? When and why old age did become stigma? What are manifestations of the old age stigma? How is it reproduced?

Dissertation goal and objectives

The goal of the dissertation is to investigate the old age (ageing) identity in Lithuania, applying the sociological concept of stigma.

In order to achieve this goal, following objectives are accomplished:

1. To crystallize and define the concepts of identity and stigma.
2. To analyze change of attitudes towards old age (ageing) in the historical perspective and the conditions for formation of the modern old age concept.
3. To define the concept of old age (ageing) identity, to examine theories of old age identity and their empirical relevance, investigating features of ageing identity in Lithuania.
4. To investigate old age (ageing) representations in the Lithuanian public discourse.
5. To explore, how older people experience and what meaning they give to the ageing.
6. To analyze Lithuanian public attitudes to ageing, comparing them with other European countries.

Scientifically new research findings and theses defended

- The dominant ageing identity theories ("mask of ageing", "social mask", M.Foucault "disembodiment thesis", gerotranscendental theory), as well as the concept of postmodern reflexive self of A.Giddens, poorly explain the old age identity in today's Lithuania. More suitable for this purpose is E.Goffman's stigma concept, allowing to explain the denial, evasion and marginalization of the old age.
- The ageing identity both in Lithuanian public discourse and by older people themselves is associated with chronological age and constructed negatively, relating ageing to the loss of social status, social roles (except family) and value, also to the health decline.
- Old age in Lithuanian society is an „open secret“ type stigma: verbal praise of older people, high assessment of their morals and polite declaration of respect conceals the intolerance to them, disregard and discrimination on the behavioral level.
- In the mass media, the old age stigmatization manifests by ignoring older people, their portrayal as victims and identification of the physical ageing with the decline and destruction.
- In everyday interactions old age stigmatization is manifested by denial of old age, by behavioral norms marginalizing older people, direct and indirect age discrimination, institutionalized in private and public structures.
- The old age stigma is widespread in Lithuania (nearly half of older respondents in the past year have experienced prejudice, lack of respect, were treated badly because of age), and in some cases - also very intense (3-5% of 65-74 years old respondents reported that they very often suffered from such behavior).
- The old age stigmatization and discrimination in Lithuania is stronger than in advanced European countries, and its level is close to the discrimination in other post-communist and in Mediterranean countries.

- The causes of ageism legitimation and institutional entrenchment are historical: they prevailed in modern times with the institutionalization of chronological age threshold in the pension system and social policy, with the origin of geriatrics, the spread of mass media and photography.

Research methodology

Seeking to implement the goal and objectives in the theoretical part of the dissertation following methods were applied: the analysis of scientific literature, historical analysis and rational reconstruction. The theses defended are validated by three empirical investigations: media texts analysis, interviews with older people and data analysis of the European Social Survey Round 4 (ESS Round 4...) – where several different methods were applied.

The aim of the analysis of mass media texts on ageing and older people was to find out the images and meanings of old age identity, circulating in the public discourse. The research of *Delfi*¹ portal publications on ageing in 2007 was performed in three cross-sections: 1) the quantitative and contextual aspects of ageing and older people representations (all 1106 collected publications were analyzed), 2) the images of older people (from the sample were selected 396 publications with older people as the key characters), and 3) the ageing body (90 articles, which refer to body, physical signs of ageing and so on). The analysis of the selected texts was carried out by applying content analysis software *Hamlet* (Brier, Hopp, 1998-2008): the frequencies of the most commonly used keywords were established, and then cluster analysis was applied to identify main contexts for identification of the elderly people or bodily ageing.

The aim of the qualitative research – in-depth interviews with elderly people - was to examine, how old age identity is created by older people themselves, how ageing is experienced and made meaningful, and whether the elderly experience stigmatization in everyday interaction. The data were collected in October 2010 - January 2011 in Vilnius. In total 24 informants were interviewed. In order to cover as big as possible diversity of old age experiences and meanings, selection of informants was targeted by gender, age groups (60-74 and 75-89), educational level (primary, secondary, higher),

¹ The „Delfi“ internet portal was chosen as most visited (according to „gemiusAudience“ data, <http://www.audience.lt/> [viewed 2012-08-03]).

and by household type (households of several generations, single-generation and institutional households). For interpretation of data, the method of abduction or inference to the best explanation (Harman, 1965) was used.

The quantitative study - data analysis of representative international European Social Survey Round 4 (2008) - was aimed to find out the dominant opinions of the Lithuanian population and usual behaviour towards older people, while for the interpretation of results the international comparison was used. As the respondents age provided in the ESS data base is calculated from the date of birth, the author distinguished following age groups: under 18 years old (a teenager), 18-44 (young man), 45-64 (mature), 65-74 (elderly) and 75-89 (old)². Persons over 89 were not included in this survey. In order to analyze opinions differences between age groups of respondents, the ANOVA with following post-hoc criteria were used: *Hochberg* (because of different sample sizes) and *Games-Howell* (as supplementary). The correlation between the variables was checked using Spearman coefficient. For mean comparisons of two assessment questions z-test was applied as suitable for large samples.

Approbation

The research summarized in the dissertation was published in 5 articles in peer-reviewed journals, presented in 2 international and 3 national conferences, in an international seminar for doctoral students, as well (see list at the end of the brochure).

REVIEW OF THE CONTENT OF DISSERTATION

Table of contents of the dissertation

LIST OF FIGURES..... 7
 LIST OF TABLES 9
INTRODUCTION 10
1. THE IDENTITY AND STIGMA 18
 1.1. “IDENTITY” IN LITHUANIAN 18
 1.2. IDENTITY AS A PROCESS OF SOCIAL CONSTRUCTION..... 19

² Since the most common old age margins are 60 years (an old age criterion approved by the United Nations) and 65 (World Health Organization standard) (Mikulionienė, 2011:59), in the general part of this research age groups were composed according to the WHO recommendations, and while analyzing elderly people only individuals over 60 were chosen.

1.3. THE STIGMA.....	29
1.3.1. <i>E.Goffman's conception of stigma</i>	29
1.3.2. <i>Stigma influence to behavior</i>	33
1.3.3. <i>The newest stigma research</i>	36
1.3.4. <i>The groups of stigmatized and their activity</i>	42
1.4. WHAT IS PRIOR – IDENTITY OR INTEREST?	46
2. THE OLD AGE IDENTITY: HISTORICAL AND THEORETICAL PERSPECTIVE. AGEING BODY (GENDER).....	53
2.1. THE HISTORICAL PERSPECTIVE OF THE OLD AGE IDENTITY.....	53
2.1.1. <i>The old age in Antiquity: the played-out withdraw</i>	53
2.1.2. <i>The old age in the Middle Ages: damnation leading to salvation?</i>	57
2.1.2.1. The social status of older people in the Middle Ages.....	65
2.1.3. <i>The old age in the New Ages and modern times: excluded from 65?</i>	68
2.1.3.1. The old age threshold in the demographic and social context.....	69
2.1.3.2. The rise of geriatrics and the conception of old age.....	75
2.1.3.3. The changes in the pension system and the conception of the old age.....	78
2.2. THE THEORETICAL PERSPECTIVE OF OLD AGE IDENTITY.....	81
2.2.1. <i>The body – pivot of identity</i>	85
2.2.2. <i>Ageism</i>	91
2.2.3. <i>The body in the biomedical discourse</i>	96
2.2.4. <i>The social construction of gender and the ageing</i>	97
2.2.5. <i>The research on the relationship of the elderly people to their age and the body</i>	101
3. THE AGEING IN LITHUANIA: REPRESENTATION VERSUS EXPERIENCE... 106	
3.1. THE GENERAL RESEARCH MODEL.....	106
3.2. THE PORTRAYAL OF AGEING IN MASS MEDIA.....	107
3.2.1. <i>The mass media and the social construction of ageing</i>	107
3.2.2. <i>The representation of elderly people in Western countries' media</i>	109
3.2.3. <i>The mass media impact on the audience</i>	111
3.2.4. <i>The portrayal of elderly people in Lithuania: quantitative and qualitative aspects</i>	113
3.2.4.1. The description of elderly people.....	114
3.2.4.2. The social context of older people portrayal	117
3.2.5. <i>The images of elderly people in Lithuanian mass media</i>	121
3.2.5.1. The description of elderly people	122
3.2.5.2. The social contexts of older people portrayal	123
3.2.5.3. The first cluster: age and gender	125
3.2.5.4. The second cluster: older people and family	129
3.2.5.5. The third cluster: work and health.....	132
3.2.6. <i>The ageing body in Lithuanian mass media</i>	136
3.2.6.1. The first cluster: folk means and organism	138
3.2.6.2. The second cluster: body and medicine.....	141
3.3. THE MEANING OF OLD AGE (AGEING) AND ITS SIGNIFICANCE TO THE IDENTITY OF OLDER PEOPLE (QUALITATIVE RESEARCH)	149
3.3.1. <i>The methodological presumptions: induction, deduction or abduction?</i>	149
3.3.2. <i>The sampling and the interviewed</i>	151
3.3.3. <i>The quantitative analysis of interview texts</i>	153
3.3.4. <i>The analysis of interview content</i>	154
3.3.4.1. The old age as chronological age or social category.....	155
3.3.4.2. The old age as health weakening.....	160
3.3.4.3. The old age as external bodily ageing	162
3.3.4.4. The old age as contrary to youthfulness.....	166
3.3.4.5. The old age as a life stage.....	167
3.3.4.6. The old age as stigma	168
3.4. THE OLD AGE CONCEPTION AND AGE DISCRIMINATION IN LITHUANIA: AN INTERNATIONAL COMPARATIVE ANALYSIS	173

3.4.1. The data used and methodology	173
3.4.2. The old age from the perspective of Lithuanian population and Lithuania in the international context.....	176
3.4.2.1. The first hypothesis: younger people think that the old age begins earlier than the older	176
3.4.2.2. The second hypothesis: older people consider themselves to be younger than their chronological age	178
3.4.2.3. The third and the fourth hypotheses: the old age stigma is both external and internalized.	180
3.4.3. The age discrimination	197
3.4.3.1. The fifth hypothesis: the older people more often than the middle-aged experience discrimination	197
3.4.4. The old age in the light of Lithuanian population over 60	210
3.4.4.1. The sixth hypothesis: the older women are more stigmatized than men.	210
3.4.4.2. The seventh hypothesis: the older people of higher socio-economic status are more resistant to the stigmatization	211
3.4.5. The summarizing results of comparative analysis and discussion	216
3.5. IS AGEISM UNIVERSAL?	221
CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	225
REFERENCES	228
ANNEXES.....	259
ANNEX NO. 1: THE KEYWORDS DENDROGRAMS OF MASS MEDIA TEXTS.....	259
ANNEX NO. 2: THE GUIDELINES OF THE QUALITATIVE INTERVIEWS	263
ANNEX NO. 3: THE CHARACTERISTICS OF QUALITATIVE RESEARCH PARTICIPANTS	265
ANNEX NO. 4: THE KEYWORDS DENDROGRAM OF THE INTERVIEW TEXTS.....	267
ANNEX NO. 5: THE INTERVIEWS	268
ANNEX NO. 6: THE USED PART OF THE ESS QUESTIONNAIRE.....	412

The first chapter "**The Identity and Stigma**" begins with the section "**Identity in Lithuanian**" discussing the usage of identity concept in the Lithuanian language. The second section "**Identity as a process of social construction**" aims to crystallize sociological concept of identity that would be appropriate for achieving objectives of the dissertation. Taking departure for the classical analysis of the self concept by G.H.Mead, I am arguing that sociology focuses on social nature of identity, because the subjective self is unknowable, and pointing out the continuity of the identification process and the influence of power. The differences in perspectives of sociological and psychological on identity are explicated. According to this explication, psychology explores the individual part of identity phenomenon (priorities and hierarchy of social roles, their conflicts, authenticity, and similar issues).

In the third section "**The Stigma**" Erving Goffman's concept of stigma is presented: as a special "discrepancy between virtual and actual social identity", "a special kind of relationship between attribute and stereotype" (Goffman, 1986:3-4).

Stigma means deviation from identity norms - norms to be conformed, not complied, so the effort to be younger is an attempt to replace the discredited old age stigma by the discreditable one. Stigma denial and concealment is particularly difficult, if one becomes stigmatized late in the life, having already internalised social attitudes with respect to the stigmatized. Therefore, there is a tendency to stratify the similarly stigmatized according to the level of stigma visibility, noticeability, and to treat the more evidently stigmatized with the same attitudes, which the “normals” apply in respect to them. Of special interest for the research aims of this dissertation is the proposal by B.G.Link and J.C.Phelan (2001) to conceptualize stigma as the process including co-occurrence of labelling, stereotyping, separation, status loss, and discrimination in the situation of power.

Importantly, the stigmatized themselves do not always adequately recognize and understand their discrimination - it is more noticeable, when applied to a group (category) as a whole. However, some groups start to struggle to recreate the stigmatized identity, claiming to recover an authentic identity. The paradox is that the beginning of social (re)construction means the end of authenticity, so the socially created "authenticity" is merely simulated.

In the fourth section *“What is prior – identity or interest?”* is discussed the question of identity and interest relationship. Some believe that individuals choose identities that would maximize their preferences (Gould, 1998), others argue that the concept of interest without identity - without recognition of that, who rationally makes choice, is meaningless (Pizzorno, 1986). E.Ringmar (1996) claims that actions, more motivated by identity than by interest calculations, are most likely, when the previous identity is destabilized.

The first chapter closes with the question, are there reasons to talk about collective identity in the case of Lithuanian elderly? Such tendencies are observable (older people's organizations are created), but M.Wilinska (2012) on the example of the "Third Age Universities" in Poland shows that ideology of these organizations does not question the ageist discourses. This ideology denies the old age, assuming that the choice not to age is the only correct choice. So it is perfectly in tone with the ageist society, and does not create conditions for rights movements to emerge.

The second chapter **“The Old Age Identity: Historical and Theoretical Perspective. Ageing Body (Gender)”** begins with the section entitled *“The Historical*

Perspective of the Old Age Identity" providing an overview of old age thresholds margins, attitudes towards ageing and variations of older people's social status from ancient to modern times. Both in Antiquity and Middle Ages one can find ambiguous attitudes towards both elder persons and old body, but in Middle Ages they are significantly more articulated. Although old body served as metaphor of transience and emptiness of all worldly things, but ageing was considered to be leading toward deeper wisdom, spiritual growth, and liberation from desires and worldly ambitions. Old person did not need to discipline own body to redeem from sins and come closer to God - old age was seen as a source of physical suffering and almost disease. Usually old man was expected to leave the social life and give the way to young, although there are examples of gerontocracy, exemplified by the numerous positions held for life (e.g. doges in Venice, the highest church hierarchs, kings etc.) (Shahar, 1998).

The factors of entrenchment in New Ages of contemporary old age threshold and conception, which induced stigmatization, are: unquestioned chronological old age threshold, rise of geriatrics and introduction of the pension system. According to P.Bourdelaïs (1998), the threshold, in the 17th century chosen to define the beginning of old age, for a long time has not been questioned, although the life span, the position between generations and the health condition of the elderly has been changed unrecognizably. Geriatrics, like the whole medicine of the 19th century, not distinguishing clearly pathological and normal, identified the old age with disease and decline. Between the wars pensions became a common reason for exclusion of older people from the labour market. The power of medicine, pension system and social policy may explain why negative attitudes towards old age, which existed historically at all times, intensified nowadays.

In the second section *"The Theoretical Perspective of Old Age Identity"* the identity of older people is scrutinized from the theoretical point of view. Older people's identity problem in modernity firstly was the problem of loss of work as the source of social status, solved by the social policy, and in postmodernity it became lifestyle choice and identity construction problem, shifting the responsibility onto individual. Wherever the main contemporary tensions would be identified – whether between the youthful self and “betraying” body (according to the „ageing mask“ theory, Featherstone, Hepworth, 1990, 1991, 1993) or the harmonious individual ageing in an ageist society

(„masquerade“ theory, Woodward, 1991; „social mask“ theory, Biggs, 1993, 1997) - the ageing body remains in the epicentre of these tensions. The postmodern contexts heighten the importance of the body: person becomes responsible for the conscious construction of own body (Giddens, 2000), in this respect the theory of A.Giddens resonates with “old age mask” theory and partly explains, why in postmodernity the ageing identity issues become relevant, and the physical signs of ageing can become stigma attributes. The alternative M.Foucault (1988; 2005) approach to old age as a goal of existence to be aspired, that provides the greatest opportunity for self realization, is interesting due to the statement, that ageing is kind of disembodiment process, when the subject increasingly identifies himself with the inner self.

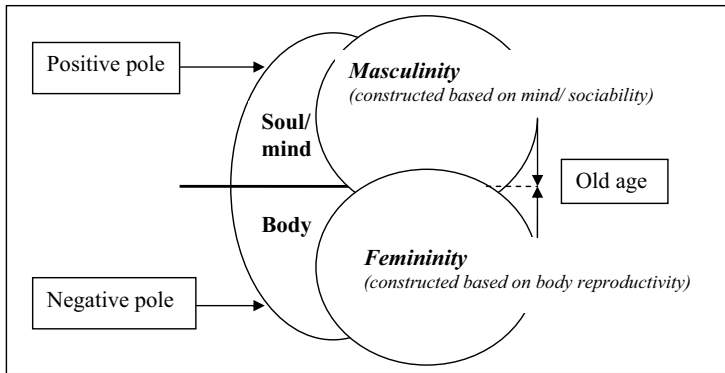


Figure 1. Body and gender in the Western culture.
 Source: composed by the author.

The section continues with the discussion of ageism or age discrimination, which manifests itself in positive (successful ageing, agelessness, anti-ageing) and negative stereotypes, as well, which both are ageist. I am arguing that cultural representation of gender and ageing has clear delimitations between genders and age groups: masculinity is associated with the soul, mind, sociability - positive pole, controlling the negative pole, which corresponds the body and femininity, associated with reproductive functions. While ageing the limit between genders vanishes, but they both are beyond the boundary distinguishing them from the more influential younger age groups (figure 1). However, it was noted that women create a double self-awareness: a self, defined culturally, and a

self, different from the cultural assignment. Similarly, older people can consolidate the cultural representation of ageing or reject it.

According to important finding in the empirical research, elder people feel younger than their chronological age, they are trying to retain youthfulness, wellbeing, and thereby a higher self-esteem – these data correspond to the „old mask“ concept. However, the strongest young women's dissatisfaction with own body contradict it, and passive consumption, unpopularity of surgical interventions and other more radical measures to remain younger are more in line with the "social mask" and "masquerade" theories insights. In addition, considerable attention to the body persisting in the old age contradicts the outlined M.Foucault view.

The second chapter ends with the conclusion that the „ageing mask“ and M.Foucault theoretical concepts of ageing may be more appropriate to analyze not the postmodern, but the modern society; the concept of „ageing mask“ may be more appropriate to explain the old age of people from the lower social strata, and M.Foucault thesis – for the people with the higher socio-economic status and disposing greater power; meanwhile, A.Giddens approach is more consistent with the conditions of ageing in the postmodern society disregarding social stratification.

The third chapter **"The Ageing in Lithuania: Representation versus Experience"** begins with the general discussion of the design of the empirical research that was conducted by the author in the first section entitled „*The General Research Model*“ and continues with the second section *"The Portrayal of Ageing in Mass Media"*, which deals with the interpretative and reality constructing impact of mass media on its audience, especially elderly, and scarce representation of older people, primarily women, in Western media, usually stereotypical and negative. The research of publications on ageing in the Lithuanian internet portal *Delfi* in 2007 carried out by the author showed that elderly people primarily are described by age and are associated with family. They are not mentioned in publications, discussing the topic of retirement provision, which shows their little value in society. Contrary to the Western tendencies, older women in the Lithuanian mass media are represented more frequently than men. The predominant reports of criminal character create image of weak, naive, abused elderly people, especially women, typical also for the West. Their offenders belong to younger generations, often family members. Noticeable old age institutionalization

accentuates the image of elderly as helpless, dependent from the care of younger people. As the positive pole in the elderly image painted by Lithuanian media serves not a healthy, wealthy, *leisure class* representative, but a former anti-Soviet resistance fighter, public figure, deportee. This way, in the images of elderly especially pronounced is the motive of injustice - political or private.

In the texts on the theme of ageing body the approach to ageing is negative: it is associated with decline, degeneration, risk to health and diseases. The dominance of the biomedical approach shows established medicalization of old age conception and disciplinary power, and the ageing body is constructed as marginal. The physical signs of old age become the "old age mask", a reference to the negative sense, which society gives to ageing. In this way mass media contribute significantly to the construction of old age stigma.

In the third section entitled "*The Meaning of Old Age (Ageing) and its Significance to the Identity of Older People (Qualitative Research)*" are analysed 24 in-depth interviews. The results show that ageing is marked by chronological age, it means loss of social status and value, weakening health and (residual) roles in the family. However, the relationship with the ageing is ambiguous. It may seem that old age is not stigma in everyday interactions: informants do not conceal their age and do not receive negative reactions related to age from their environment. However, some contradicting aspects of ageing experience were revealed: the unwillingness to talk about old age and the refusal to identify themselves with it; the old age denial entrenched in everyday interactions; assignment to the category of old means being "overboard" and is offending, so it is applied only for strangers; the complying with marginalizing norms (yielding leadership, default etc); the avoidance of publicity, strangers and young people; the age discrimination in family, at work, in media, health care and polls.

So the conclusion is that old age definitely has stigma features in E.Goffman's sense. The efforts to avoid stigma of old age (thus belong to the majority), the refusal to identify oneself with old confirms stigmatization, because denial would not be needed, if stigma would not exist. The mentioned aspects of ageing experience provide references to the socially legitimated definition of age group power relations, unfavourable for the older. Meanwhile, the dominating theories of old age identity do not explain the reality of ageing in Lithuania, as it is grasped by the data of this study (see conclusion No. 4).

In the fourth section *"The Old Age Conception and Age Discrimination in Lithuania: an International Comparative Analysis"* data on ageing and age discrimination from the European Social Survey Round 4 (2008) (ESS Round 4 ...) are examined, and Lithuanian situation is discussed in an international context. The Lithuanian data analysis shows that the beginning of old age recedes, depending on the age of respondents, and about a quarter of older people (quite intensely) identify themselves with the younger.

The ESA Round 4 data are contradictory: some confirm, others seem to contradict the hypothesis that older people are treated unfavourably by the public. Hypothesis is supported by the fact that social status of people over 70 is considered to be lower than of younger people of working age, and their economical contribution is seen lesser than of people in their 20s. However, at first sight it is contradicted by the positive evaluation of the elderly's impact on traditions and behavioral norms (although considerable tendencies to slight them were observed), favourable both general and separate characteristics' assessment of the elderly. However, most of these contradictions can be explained by normative formulations of some questions soliciting socially desirable answers (especially encouraged by the presence of interviewer), rather than measuring actual attitudes disclosed in the behavior.

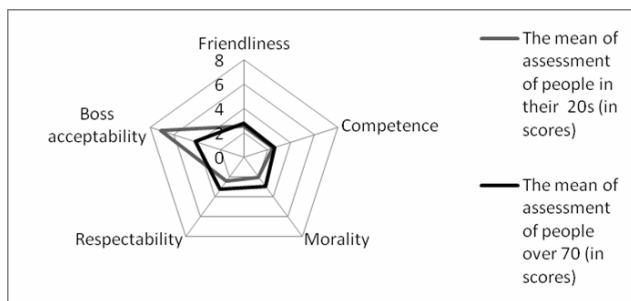


Figure 2. *The means of features assessments of people in their 20s and over 70 (0 – „Not at all likely to be viewed that way“, 4 – „Very likely to be viewed that way“) and the means of assessments of their acceptance to be bosses for the most Lithuanian population (0 – „Completely unacceptable“, 10 – „Completely acceptable“) in scores.*

Source: composed by the author on the base of ESS Round 4 (2008) data.

Therefore, the answers to the questions turn into a paradox: people over 70 in Lithuania are considered more competent, friendlier, having higher moral standards and more respectable than people in their 20s, but the latter are more suitable for leadership – even having inferior moral standards and less worthy of respect (figure 2). In the international context Lithuania belongs to the countries, most intolerant to old leaders, even if they are competent. The fact that people over 70 are viewed neither with envy, nor with admiration, but with pity is consistent with the stigmatized status, so it rather confirms the hypothesis of old age stigmatization.

The internalized stigma (exceptionality) hypothesis is supported by several assessments of older people deviating from general tendencies: the elderly more favorably than the younger evaluate the economical contribution of the people over 70 (and less favorable that of the young), the effect on customs and behavioral norms (worse the impact of the young), friendliness and moral qualities (more sceptically - friendliness, competence, morality, worth of respect of the young), and the people over 70 in general. They are more sceptical about the possibility that most people feel admiration to the people over 70, and more opposed that the majority feel pity and contempt to the young. These are signs of exceptionality, of an 'in' group, which indicate the internalized stigma and presence of the conditions for the "we" identity formation.

The prejudice, the lack of respect and the bad treatment because of age experienced by older people in Lithuania prove old age stigma to exist. Nearly half of older respondents (37-45% aged 65-74 and 44-55% of respondents aged 75-89) had experienced such behavior in the past 12 months. These data can be interpreted as the evidence of the dominance of stigma experience. Very often such behavior was faced by 3-5% of respondents aged 65-74 - this could be interpreted as the evidence for stigmatization experience of the maximum intensity (4 points).

Internationally comparing the percentages of answers stating that age discrimination is "not very serious" (about 3 points out of 4), Lithuania gets to the end of a ranking including 30 countries (26th position), while the advanced Western countries are at its start; much broader parts of their population perceive existing age discrimination as "quite significant". The question then is, whether these differences can be explained by the much more strong cult of youth, and more diverse manifestations of

age discrimination in the West, or by the Western public's greater sensibility and more keen observation of these manifestations?

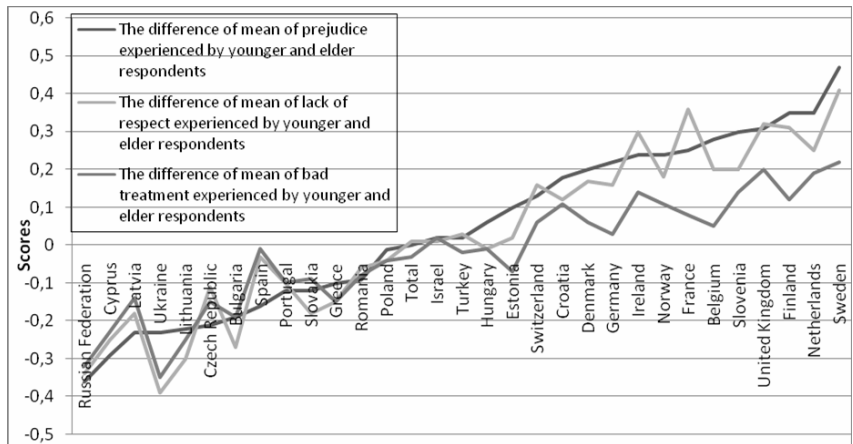


Figure 3. *The differences of means of prejudice, lack of respect and bad treatment experienced by younger than 60 and 60 and older respondents in scores in different countries.*
 Source: composed by the author on the base of ESS Round 4 (2008) data.

While internationally comparing the differences of means of prejudice, lack of respect and bad treatment because of age experienced by respondents younger than 60 on the one side and those over 60 on the other in the international context, one can observe quite explicit polarization of countries: larger negative values (more serious discrimination of older people) are characteristic for Russia, Cyprus, Latvia, Ukraine, Lithuania, Czech Republic, Bulgaria, Spain, Slovakia, Greece, while relatively high positive values (more serious discrimination of younger) are typical for Sweden, the Netherlands, Finland, United Kingdom, Belgium, and France (figure 3).

Although the mean scores of importance to be unprejudiced against other age groups and to be seen as being unprejudiced against them to Lithuanian population are higher than middle values, in the international context they appear to be among the least (27th position of 30). These mean scores are lesser only in Russia, Slovakia and Ukraine. Thus, Lithuania belongs to the countries least tolerant to other age groups. There is no more doubt that neither the cult of youth is more influential in the West, nor manifestations of age discrimination are more diverse, but the public is more observant

and sensitive. Similarly, it has to be stated that Lithuanian society is discriminatory on the basis of age, not conscious of harm of discrimination and not recognizing its manifestations.

Who suffers most from the old age stigmatization in Lithuania? The thesis of double marginalization of elder women is not confirmed by the ESS Round 4 data. While examining the hypothesis that older people of higher social status (disposing higher income and more educated) are more resistant to stigmatization, was found that people with higher levels of education assess the social status of people over 70 more sceptical, they assume old age beginning earlier, but themselves consider being younger and weaker identify themselves with their age group. These data can be interpreted as evidence for the recognition and personal avoidance of old age stigma, and thus is close to M.Foucault "disembodiment" thesis. Since there are differences in assessment related to the respondents' education, but there are no difference related to household income, it seems that the old age stigma is a cognitive phenomenon, easier recognizable by the more educated. In addition, detected relationship between other subjective indicators - identification with the age group and income assessment - shows that ageing is associated with decline and misery, not with economic prosperity.

It was also discovered that people over 40 are the most worried about the discrimination in Lithuanian labor market. The people over 60 are probably already "written off" and accustomed to this fact, as the process of "writing off" most likely takes place in the 40s, whenever people cease to be young. So in order to find out, who and why is most affected by the old age stigmatization in Lithuania, a separate quantitative research of the aged over 40 should be carried out.

The chapter closes with the general reflections, including the observation that ageism, though sometimes derived from the fear of death, is not universal. It is a social construct, entrenched in Western societies in modern times and now becoming a hindrance.

The dissertation is finalized by the conclusions and recommendations, the list of references and the annexes.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

1. The identity in sociology means not authenticity, but allocation and acceptance of a place for the individual in the social structure – it is an ongoing process, influenced by power relations. Stigma is a deviation from identity norms, meaning devaluation in a particular social context and causing limitation of individual possibilities.
2. The old age identity is socially constructed: it varies depending on social circumstances, on times and locations. The causes of current ageism are specific to modern times: the rise of geriatrics, the spread of mass media and photography, and especially the fixing of a particular chronological age as old age threshold in the pension system and social policy (institutionalization of old age). The old age threshold, remaining unchanged since the 18th century, started to increasingly define the human category, which had to describe, although the life expectancy, the health of older people, their social position, education, lifestyle in two hundred years has changed beyond recognition.
3. From the viewpoint of ageing sociology, current old age identity has two aspects. Firstly, it is related to the loss of social status and social roles, crisis of identity and its construction by means of lifestyle choice. Secondly, it means the contradictory relationship between the internal self and an ageing body.
4. The theories of old age identity prevailing in the sociological discourse developed in Western countries poorly explain Lithuanian reality of ageing. Albeit in the investigation was discovered the opposition between the old body and the young heart, so prominent in the "old age mask" theory, but the informants recognized human spiritual ageing, as well. The tension caused by ageing body according to the "old age mask" or "social mask" theories presumably should manifest in consumers' efforts to "prolong the youth", but only efforts to conform with the social norms of appearance were discovered to remain full-fledged members of society, which is more akin to the stigma concept. Wrinkles and gray hair, contrary to the literature on the topic of ageing identity, are not considered important signs of old age by older people. The manifestations of A.Giddens reflexive self project, as well as M.Foucault

“disembodiment thesis”, are found only fragmentary. There is no reason to maintain that the conscious inclusions of ageing body into the self project or self technologies as ways to self-realization in old age are characteristic to the nowadays ageing identity in Lithuania. The main statement of the gerotranscendental theory that the attention of an ageing person turns to the internal, spiritual things, has no basis in the investigated reality, either.

5. E.Goffman's concept of stigma is applicable for analysis of old age identity in Lithuania with an addendum: due to contradictory social norms not only the old age stigma is concealed, but also the very fact of stigmatization.
6. The analysis of mass media and interviews shows that the ageing identity in Lithuania primarily is associated with chronological age and defined more negatively - in relation with the loss of social status, social roles (except family) and value, with weakening health and decline.
7. The mass media contribute significantly to the construction of old age stigma: there are noticed strong tendencies to ignore and marginalize older people, to portray them as victims, and to identify the ageing of body, following the biomedical discourse, with decline, depreciation, and disease.
8. In the everyday interactions (internalized) old age stigma is detected. The denial of old age by the old people themselves (both in their self-presentation and in everyday communication), internalization and unquestioning acceptance of the norms of older age, direct and indirect age discrimination, experienced both in private and in public structures, examples of exclusion indicate the socially legitimized definition of age groups power relations, marginalizing the older.
9. The ESS data analysis revealed the hidden stigmatization of ageing: under the surface of the general positive view of older people, the appreciation of their competence, high morals and the verbal public declaration of respect one can detect intolerance, pity and discriminatory behavior.
10. Thus, Lithuanian population over 60 more often than younger and more often than their peers in the advanced Western countries experience prejudice, lack of respect and bad treatment because of age - the Lithuanian results are similar to the level of other post-communist and of the Mediterranean countries.

11. The old age stigma is widespread in Lithuania (nearly half of older respondents in the past year have experienced prejudice, lack of respect, were treated badly because of age), and in some cases - also very intense (3-5% of 65-74 years old respondents reported that they very often suffered from such behavior).

To overcome ageism is recommended:

1. The social deconstruction of ageing identity, primarily through the elimination in the pension system of discriminatory age restrictions, replacing the chronological age threshold with a flexible one which takes into account the functional age, ability and willingness to participate in social life;
2. Sociogerontological trainings to mass media workers, social workers, psychologists, doctors, nurses and other professionals working with older people;
3. The education of tolerance and the attention to prevention of ageism in schools, integrated communication programs for the young and the old.

REZIUMĖ

Temos aktualumas

Žmogaus gyvenimo trukmė ilgėja, visuomenė sensta. ES gyventojų, vyresnių nei 65 metai, dalis padidėjo nuo 13,7 proc. 1990 m. iki 17,4 proc. 2010 m., o 2060 m. prognozuojama, kad ji sudarys apie 30 proc. visos populiacijos (Third..., 2011). Rytų ir Centrinės Europos šalyse, ypač Lietuvoje, populiacijos senėjimą dar skatina sparti gyventojų emigracija. Šie demografiniai pokyčiai kelia nemenkus ekonominius iššūkius: būtinybę reformuoti pensijų sistemą, prailginti darbingą amžių. Sveikatos apsaugos sistemai tenka plėsti medicinos paslaugas, pritaikyti jas vyresnio amžiaus žmonių poreikiams ir pan. Tiek tarptautinė, tiek nacionalinė politika pabrėžia pagyvenusių žmonių socialinę atskirtį ir būtinybę juos integruoti į šiuolaikinę visuomenę (2002 m. tarptautinio; Nacionalinė, 2004). Siekdama atkreipti visuomenės dėmesį į senėjimo problemas, Europos Komisija 2012 m. paskelbė Europos vyresnių žmonių aktyvumo ir kartų solidarumo metais.

Nors demografinis gyventojų senėjimas pritraukia vis daugiau tarptautinės mokslininkų bendruomenės dėmesio, tyrimai ir Vakaruose, ir Lietuvoje daugiausia skiriami ekonominėms problemoms, darbui ir išėjimui į pensiją, socialinei politikai, sveikatos bei priežiūros klausimams (Vazonienė, 2011; Kanopienė, Mikulionienė, 2006a, b; Lazutka ir kt., 2004; Lietuva, 2004; Stankūnienė ir kt., 2002). Tuo tarpu senėjimo kultūriniai ir komunikaciniai aspektai lieka mažai tyrinėti.

Tyrimo problema ir mokslinis naujumas

Senėjimo identitetas paprastai analizuojamas iš dviejų perspektyvų: veiklos bei santykio tarp savasties (*Aš*) ir kūno (Machat-From, 2010). Vyresnio amžiaus žmogų apibūdinant veiklos aspektu, modernias visuomenės nagrinėjančiose sociologinės koncepcijose analizuojama su amžiumi susijusi socialinių vaidmenų kaita, jų praradimas, statuso visuomenėje menkėjimas ir pan. Pomoderni socialinė teorija identitetą traktuoja kaip kintantį, peržiūrimą, neribotų galimybių refleksyvų savasties projektą, patiriantį orientuojančių socialinių struktūrų stoką (Turner, 1994, 1995; Giddens, 2000; Featherstone, 1991; Phillipson, Biggs, 1998). Sociologinė senėjimo problema išvelgiama ne ekonomikos sąlygotuose dalykuose, o prieštaringame santykiyje tarp *Aš* ir kūno, tarp

subjektyvaus jaunatviškumo ir išorinio biologinio senėjimo proceso (Turner, 1995). Ši santykių sureikšmina įtakinga „senatvės kaukės“ teorija (Featherstone, Hepworth, 1990; 1991; 1993).

Senėjimo tapatumo sociologija plėtojasi tarsi anklave, mažai teliečiamame bendrosios sociologijos teorijos, kas paprastai būdinga naujoms tyrimų sritims, pavyzdžiui, rasės ir etninių santykių sociologijai septintajame dešimtmetyje (Wilson, 2011). *Šiuo darbu siekiama sujungti bendrąją sociologijos teoriją ir senėjimo sociologiją, senėjimo tapatumo analizei pasitelkiant ne tik Anthony Giddenso (2000) reflektyvų Aš, bet ir Ervingo Goffmano (1963) stigmos (spoiled identity) koncepciją.*

Pati idėja į senatvę žvelgti kaip į stigmą nėra unikali. Senatvę kaip vieną iš stigmų aptaria Gerhardas Falkas (2001), tačiau jis remiasi E.Durkheimio nusikaltimo ir deviacijų teorijomis. Autorės manymu, tokia sąsaja senatvės atveju ne visai korektiška, kadangi stigma - santykis tarp atributo ir stereotipo. Stigma pagal E.Goffmaną yra deviacija ne dėl elgesio normų pažeidimo, bet dėl to, kad tam tikri asmens bruožai gėdingai neatitinka visuotinėms normoms (visų pirma išvaizdos), etalonams, standartams, stereotipams. Senatvės stigma, kaip pastebi G.Falkas (2001:21), reiškiasi neigiamais bendro pobūdžio vyresnio amžiaus žmonių vertinimais, jiems priskiriamu ligotumu, fiziniu ir protiniu nykimu, negebėjimu mokytis, asexualumu, Amerikos visuomenėje plintančia gerontofobija (bepriežastine senų žmonių baime), be to, prieštariniais kaltinimais: pagyvenusieji užima darbo vietas ir neleidžia įsitvirtinti jaunimui *versus* pensininkai yra (vis sunkėjanti) našta mokesčių mokėtojams. Tokiu būdu senatvės stigma apima chronologinį (pavyzdžiui, vyresni nei 55 m.), socialinio statuso ir situacinį aspektą (Falk, 2001:132-136).

Stigmos tyrimuose susiduriama su dviem svarbiausiais iššūkiais (Link, Phelan, 2001). Vienas jų tas, kad dominuoja žvilgsnis iš išorės, kadangi mokslininkai patys paprastai nepriklauso stigmatizuotoms grupėms ir stigmą tiria iš patogios perspektyvos teorijų, neįtraukiančių gyvos tiriamų žmonių patirties (Kleinman et al, 1995; Schneider, 1988). Šis priekaištas galioja ir šio darbo autoriui: priklausymas „*out*“ grupei greičiausiai apsunkino giluminių interviu atlikimą ir turi įtakos surinktos informacijos kokybei. Kita vertus, pastebima, kad vyresnio amžiaus žmonės patys yra priešiški senatvei, tad kyla abejonė, ar visuomenėje, priešiškoje vyresniam amžiui, iš viso įmanomas nepriešiškas žvilgsnis į senatvę iš vidaus?

Antrasis stigmos koncepcijos taikymo iššūkis yra peržengti tyrimų apsiribojimą individualiu lygmeniu, kadangi ligšiol stigmos tyrimai susitelkė ties individų suvokimu ir šio suvokimo pasekmėmis mikro lygmens sąveikoms, stereotipizavimu. Todėl pasigendama kuriamos socialinės atskirties ištakų ir pasekmių tyrimų, dėmesio diskriminacijai ir struktūriniais klausimams (Oliver,1992; Fiske, 1998). *Tad šis darbas prisideda prie esamos spragos užpildymo: E.Goffmano koncepcija, išplėtota tiriant mikrolygmens sąveikas, remiantis vėlesniais stigmos tyrinėtojais, taikoma ir makrolygmenyje.*

Ar yra ypatingų sąlygų stigmos koncepciją taikyti senatvės tyrimui Lietuvoje (ir kitose pokomunistinėse šalyse)? Subjektyvaus socialinio lokalizavimo tyrimas parodė, kad Vakarų šalyse vyresnio amžiaus žmonės savo padėtį visuomenėje vertina šiek tiek palankiau nei jaunesni, tuo tarpu kai Rytų Europos šalyse vyresnio amžiaus žmonės jautėsi esą žemiau socialinėje hierarchijoje nei jaunesni ir žemiau, palyginus su jų bendraamžiais už sovietinio bloko ribų (Evans, Keley, 2004). Taip pat ir „glokalizacija“, pasaulinio masto persisluoksniavimo procesas (Bauman, 2007:109), vis daugiau galimybių atveria jauniems - mokantiems užsienio kalbas, įvaldantiems naujausias technologijas, studijuojantiems, dirbantiems, gyvenantiems ir atostogaujantiems užsienyje, o lokalizuoja senus - nemokančius kalbų, nesinaudojančius naujomis technologijomis, nepaliečiamus refleksyviųjų savasties projektų. Diskriminacija dėl amžiaus Lietuvoje, manoma, yra labiausiai paplitusi iš visų diskriminacijos rūšių, o įsidarbinant amžius gali būti didžiausias trūkumas – tokios nuomonės buvo atitinkamai 59 proc. ir 57 proc. 2009 m. „Eurobarometro“ apklaustų Lietuvos gyventojų (Eurobarometras, 2009).

Tačiau senėjimo, senatvės tapatumo tyrimų iš Rytų ir Centrinės Europos yra itin mažai. Senatvės sampratą, vyraujančią „Trečiojo amžiaus universitetuose“ Lenkijoje, tyrė M.Wilinska (2012). Lietuvoje pagyvenusiųjų tapatumo tyrimai nebuvo atlikti. Visuomenės nuostatas pagyvenusiųjų atžvilgiu šalia kitų temų tyrinėjo S.Mikulionienė (1996, 2003a, 2003b, 2003c), spaudoje - S.Mikulionienė ir D. Petkevičienė (2006).

Bene didžiausias reprezentatyvus tyrimas, apėmęs senatvės identiteto klausimus, atliktas Švedijoje (Öberg, Tornstam, 1999, 2001, 2003; Öberg, 2003). Jis nepatvirtino nei dominuojančios „senatvės kaukės“ teorijos, nei dvigubos senstančių moterų atskirties ar beamžio *Aš (ageless self)* hipotezių. Peteris Öbergas (2003:126-129) pabrėžė, kad

būtina skirti vyraujančias kultūrinės vertybes, senėjimo reprezentavimą ir subjektyvią senėjimo patirtį, mat gerontologijoje paprastai aprašomos „senatvės problemos“ – vienišumas, menkas pasitenkinimas gyvenimu, išėjimo į pensiją trauma - neatitinka realių senėjimo patirčių. Pasigendama kokybinių senėjimo patirties tyrimų, kurie atskleistų, kokią prasmę senėjimui teikia patys vyresnio amžiaus žmonės (Öberg, 2003:129). *Tad šiuo darbu siekiama prisidėti prie jo atskleistos spragos užpildymo, analizuojant ne tik senėjimo reprezentavimą masinėse medijose ir visuomenės nuostatas, bet ir tiriant subjektyvią prasmę, teikiamą senėjimui.*

Tokiu būdu šioje disertacijoje sujungiami du tarsi savarankiškai besiplėtojantys, tačiau savo turiniu persidengiantys diskursai: stigmos ir priešiško dėl amžiaus (ageism), išryškinant jų bendrą vardiklį – diskriminaciją. Disertacijoje keliami klausimai: ar/kokiu mastu senatvė šiuolaikinėje Lietuvoje yra stigma? Kada ir kaip ja tapo? Kuo pasireiškia? Kaip senatvės stigma palaikoma?

Darbo tikslai ir uždaviniai

Disertacijos **tikslas** – ištirti senatvės (senėjimo) tapatumą Lietuvoje, remiantis sociologine stigmos koncepcija.

Šiam tikslui pasiekti keliami **uždaviniai**:

1. Išgryninti ir apibrėžti tapatumo bei stigmos sampratas.
2. Išanalizuoti nuostatų į senatvę (senėjimą) kaitą istorinėje perspektyvoje bei šiuolaikinės senatvės sampratos susiformavimo prielaidas.
3. Apibrėžti senatvės (senėjimo) tapatumo sąvoką, išnagrinėti senatvės tapatumo teorines koncepcijas ir jų pritaikymo galimybes, empiriškai tiriant senėjimo tapatumo bruožus Lietuvoje.
4. Ištirti senatvės (senėjimo) reprezentavimą Lietuvos viešajame diskurse.
5. Ištirti, kaip vyresnio amžiaus žmonės patiria ir įprasmina senėjimą.
6. Išanalizuoti Lietuvos visuomenės nuostatas į senėjimą, lyginant su kitomis Europos šalimis.

Mokslškai nauji tyrimo rezultatai ir ginami teiginiai:

- Vyraujančios senėjimo tapatumo teorijos („senėjimo kaukės“, „socialinės kaukės“, M.Foucault „iškūnijimo tezė“, gerotranscendentinė teorija), kaip

ir A.Giddenso pomodernaus reflektvyvaus *Aš* koncepcija, menkai paaiškina senatvės tapatumą šiandieninėje Lietuvoje. Šiam tikslui tinkamesnė E.Goffmano stigmatos koncepcija, leidžianti paaiškinti senatvės neigimą, vengimą ir marginalizavimą.

- Senėjimo tapatumas tiek Lietuvos viešajame diskurse, tiek pačių vyresnio amžiaus žmonių siejamas su chronologiniu amžiumi ir konstruojamas labiau negatyviai - siejant su socialinio statuso, socialinių vaidmenų (išskyrus šeimos) ir vertės praradimu, silpstančia sveikata ir nykimu.
- Senatvė Lietuvos visuomenėje yra (maskuojama) stigma: už palankaus požiūrio į senus žmones, aukšto jų moralės vertinimo ir pagarbos slypi nepakantumas jiems, ignoravimas ir diskriminavimas.
- Senatvės stigmatizavimas pasireiškia vyresnio amžiaus žmonių ignoravimu masinėse medijose, jų kaip aukų vaizdavimu ir kūno senėjimo tapatinimu su nykimu, destrukcija.
- Kasdienėse sąveikose senatvės stigmatizavimas reiškiasi senatvės neigimu, vyresnio amžiaus žmonės marginalizuojančiomis elgesio normomis, tiesiogine bei netiesiogine diskriminacija dėl amžiaus, institucionalizuota privačiose ir valstybinėse struktūrose.
- Senatvės stigma Lietuvoje yra paplitusi (beveik pusė vyresnio amžiaus respondentų per pastaruosius metus yra patyrę išankstinį priešišumą, nepagarbų, netinkamą elgesį), o kai kuriais atvejais – ir labai intensyvi (labai dažnai su tokiu elgesiu susidūrė 3-5 proc. 65–74 metų respondentų).
- Senatvės stigmatizavimas ir diskriminavimas Lietuvoje stipresnis nei pažengusiose Europos šalyse, jis artimas kitų pokomunistinių šalių ir Viduržemio jūros šalių vyresnio amžiaus žmonių diskriminavimo lygmeniui.
- Priešiškumo senatvei legitimavimo ir institucinio įsitvirtinimo priežastys yra istoriškos: jis įsigalėjo moderniaisiais laikais kartu su chronologiniu senatvės ribos įtvirtinimu pensijų sistemoje ir socialinėje politikoje, su geriatrijos atsiradimu, masinių medijų ir fotografijos paplitimu.

Tyrimų metodologija

Siekiant įgyvendinti iškeltą tikslą ir uždavinius, teorinėje disertacijos dalyje taikyti šie metodai: literatūros analizė, istorinė analizė bei racionali rekonstrukcija. Ginami teiginiai pagrįsti trimis empiriniais tyrimais: medijų tekstų analize, interviu su vyresnio amžiaus žmonėmis ir Europos socialinio tyrimo 4 bangos duomenų analize - kurie rėmėsi keliais skirtingais metodais.

Analizuojant masinių medijų tekstus apie senėjimą, vyresnio amžiaus žmones, jų įvaizdžius, buvo siekiama sužinoti senatvės tapatumo turinį, prasmes, cirkuliuojančias viešumoje. 2007 m. publikacijų senėjimo tema „Delfi“³ portale tyrimas buvo atliktas trimis pjūviais: 1) senėjimo ir vyresnio amžiaus žmonių vaizdavimo kiekybiniai ir kontekstiniai aspektai (analizuotos visos surinktos 1106 publikacijos), 2) vyresnio amžiaus žmonių įvaizdžiai (iš surinktų atrinktos 396 publikacijos, kuriose vyresnio amžiaus žmonės yra pagrindiniai veikėjai) ir 3) senstantis kūnas (90 straipsnių, kuriuose kalbama apie kūną, fizinius senėjimo požymius ir pan.).

Atrinktų tekstų analizė buvo atlikta, taikant *kontent* analizės kompiuterinę programinę įrangą „Hamlet“ (Brier, Hopp, 1998-2008): nustatyti dažniausiai vartotų reikšminių žodžių dažniai, o klasterinės analizės pagalba išskirtas kontekstas, su kuriuo dažniausiai siejami vyresnio amžiaus žmonės ar kūno senėjimas.

Kokybinių tyrimu – giluminiais interviu su pagyvenusiais žmonėmis – siekta iširti, koks senatvės tapatumas kuriamas pačių vyresnio amžiaus žmonių, kaip senėjimas patiriamas ir įprasminamas, ar jie patiria stigmatizavimą kasdienėje sąveikoje. Duomenys surinkti pačios doktorantės 2010 m. spalio – 2011 m. sausio mėn. Vilniaus mieste. Iš viso apklausti 24 informantai. Siekiant aprėpti kuo didesnę senatvės patirčių ir įprasminimo įvairovę, naudota tikslinė informantų atranka pagal lytį, pagal amžiaus grupes (60–74 m., 75–89 m.), pagal išsilavinimo lygį (pradinis, vidurinis, aukštasis), pagal namų ūkio tipą (kelių kartų namų ūkis, vienos kartos namų ūkis ar institucinis namų ūkis). Duomenų interpretavimui naudotas abdukcijos ar geriausio paaiškinimo išvedimo (Harman, 1965) metodas.

Kiekybinių tyrimu - reprezentatyvaus tarptautinio Europos socialinio tyrimo 4 bangos (2008) (ESS Round 4...) duomenų analize – siekta išsiaiškinti vyraujančias

³ „Delfi“ portalas pasirinktas kaip lankomiausias („gemiusAudience“ duomenimis, <http://www.audience.lt/> [žiūrėta 2012-08-03]).

Lietuvos gyventojų nuomones bei įprastą elgesį vyresnio amžiaus žmonių atžvilgiu, rezultatų interpretacijai pasitelkiant tarptautinį palyginimą. Kadangi EST respondentų amžius pateikiamas apskaičiuotas pagal gimimo metus, autorė sudarė tokias amžiaus grupes: iki 18 metų (paauglys), 18–44 (jaunas žmogus), 45–64 m. (brandus), 65–74 (pagyvenęs) ir 75–89 (senas)⁴. Vyresnių nei 89 metai asmenų šiuo tyrimu neapklausta. Nuomonių skirtumams respondentų amžiaus grupėse analizuoti taikyta vienfaktorinė dispersinė analizė ir šie post-hoc kriterijai: *Hochbergo* (nes imčių dydžiai skirtingi) ir *Games-Howell* (kaip papildomas). Koreliacinis ryšys tarp kintamųjų tikrintas, taikant Spearmano koeficientą. Dviejų vertinimų klausimų vidurkių palyginimams taikytas Z testas kaip tinkamas didelėms imtims.

Darbo struktūra

Darbą sudaro trys skyriai: *“Tapatumas ir stigma”*, *“Senatvės tapatumas: istorinė ir teorinė perspektyva. Senstantis kūnas (lytis)”* ir *“Senėjimas Lietuvoje: reprezentavimas versus patirtis”*. Pirmojo skyriaus pirmame poskyryje *“Tapatumas” lietuvių kalboje* aptariama tapatumo sąvokos vartosena lietuvių kalboje. Antrajame poskyryje *“Tapatumas kaip socialinio konstravimo procesas”*, siekiant iškristalizuoti tapatumo sampratą, kuri būtų tinkama disertacijoje keliamų tikslų pasiekimui, aptiriamos teorinės identiteto koncepcijos, jų raida bei nagrinėjami sociologijos ir psichologijos perspektyvų identiteto tyrimuose skirtumai. Trečiajame poskyryje *“Stigma”* pristatoma E.Goffmano stigmos koncepcija ir vėlesni stigmos tyrimai. Ketvirtajame poskyryje *“Kas pirmesnis - identitetas ar interesas?”* svarstomas identiteto ir intereso santykio klausimas bei kolektyvinio senėjimo tapatumo inspiruotų socialinių sąjūdžių galimybė.

Antrojo skyriaus pirmajame poskyryje *“Senatvės tapatumo istorinė perspektyva”* apžvelgiamos senatvės ribos, nuostatų į senėjimą ir vyresnio amžiaus žmonių socialinio statuso variacijos nuo Antikos iki Naujųjų laikų. Nagrinėjami šiuolaikinės senatvės ribos ir sampratos įsitvirtinimo veiksniai, skatinantys senatvės stigmatizavimą: chronologinio

⁴ Kadangi labiausiai paplitusios senatvės ribos yra 60 metų (Jungtinių Tautų Organizacijos patvirtintas senatvės kriterijus) ir 65 metų (Pasaulio Sveikatos Organizacijos standartas) (Mikulionienė, 2011:59), šio tyrimo bendroje dalyje amžiaus grupės autorė suskirstė pagal PSO rekomendacijas, o analizuodama tik vyresnio amžiaus žmones, pasirinko asmenis nuo 60 m.

senatvės slenksčio nekvestionavimas, geriatrijos atsiradimas ir pensijų sistemos sukūrimas. Antrajame poskyryje *„Senatvės tapatumo teorinė perspektyva“* aptariamos šiuolaikinės (senatvės) tapatumo teorijos. Tai senatvės kaukės (Featherstone, Hepworth, 1990, 1991, 1993), maskarado (Woodward, 1991) ir socialinės kaukės (Biggs, 1993, 1997), reflektivaus savasties projekto (Giddens, 2000) ir savasties technologijų (Foucault, 1988, 2005) koncepcijos. Autorę labiausiai domina, kaip šiose koncepcijose nušviečiama kūno reikšmė tapatumui. Šiuolaikinio teorinio senėjimo diskurso analizė apima priešiško amžiaus, biomedicinos konstruojamos senatvės sampratos ir socialinio lyties konstravimo aptarimą. Antras skyrius baigiamas vyresnių žmonių santykio su savo amžiumi ir kūnu empirinių tyrimų apžvalga.

Trečiojo skyriaus pradžioje pristatomas bendras tyrimo modelis, antrajame poskyryje *„Senėjimo vaizdavimas masinėse medijose“* analizuojamas masinių medijų santykis su socialine tikrove, jos poveikis auditorijai, aptariami kitų šalių medijų turinio ir jos poveikio tyrimai, trimis skirtingais pjūviais pristatomas autorės atliktas internetinio portalo „Delfi“ 2007 m. publikacijų senėjimo tema tyrimas. Trečiajame poskyryje *„Senatvės (senėjimo) prasmė ir jos reikšmė vyresnio amžiaus žmonių tapatumui (kokybinis tyrimas)“* analizuojami 24 giluminiai interviu su vyresnio amžiaus žmonėmis. Ketvirtajame poskyryje *„Senatvės suvokimas ir diskriminacija dėl amžiaus Lietuvoje: tarptautinė lyginamoji analizė“* nagrinėjami Europos socialinio tyrimo 4 bangos (2008 m.) (ESS Round 4...) duomenys senėjimo ir diskriminacijos dėl amžiaus tema – Lietuvos situacija aptariama tarptautiniame kontekste. Pabaigoje svarstoma, ar priešiškus senatvei universalus, kokios jo priežastys.

Disertaciją užbaigia išvados ir rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas bei priedai.

Išvados ir rekomendacijos

1. Tapatumas sociologijoje reiškia ne autentiškumą, o vietos individui visuomenės struktūroje suteikimą ir priėmimą – tai nuolatinis procesas, veikiamas galios santykių. Stigma yra deviacija nuo tapatumo normų, reiškianti nuvertinimą konkrečiame socialiniame kontekste ir sąlygojanti individo galimybių apribojimą.

2. Senatvės tapatumas yra konstruojamas socialiai: jis kinta, priklausomai nuo socialinių aplinkybių, nuo laikmečio ir vietovės. Šiandieninio priešiško senėjimui priežastys sietinos su moderniais laikais, kuomet jis buvo legitimuotas, t.y. su geriatrijos atsiradimu, masinių medijų ir fotografijos paplitimu, ir ypač su konkrečiu chronologiniu amžiaus kaip senatvės ribos įtvirtinimu pensijų sistemoje ir socialinėje politikoje (senatvės institucionalizacija). Senatvės riba, nepakitusi nuo XVIII a., ėmė vis labiau apibrėžti žmonių kategoriją, kurią turėjo aprašyti, nors tikėtina gyvenimo trukmė, vyresnio amžiaus žmonių sveikata, padėtis visuomenėje, išsimokslinimas, gyvenimo būdas per du šimtmečius neatpažįstamai pasikeitė.
3. Senėjimo sociologijos teorinėje perspektyvoje išryškėja dvejopa dabartinė senėjimo tapatumo samprata: viena vertus, tai socialinio statuso ir socialinių vaidmenų praradimas (vaidmuo be vaidmens), identiteto krizė ir tapatumo konstravimas gyvenimo būdo pasirinkimu, kita vertus – tai prieštaringas vidinio *Aš* ir senstančio kūno santykis.
4. Išsivysčiusių Vakarų šalių sociologiniame diskurse vyraujančios senatvės identiteto teorijos menkai paaiškina lietuvišką senėjimo realybę. Nors tyrime aptikta „senatvės kaukės“ teorijos iškelta seno kūno ir jaunos širdies priešprieša, tačiau informantų pripažįstamas ir dvasinis žmogaus senėjimas. Senstančio kūno keliami įtampa pagal „senatvės kaukės“ arba „socialinės kaukės“ teoriją turėtų pasireikšti vartotojų pastangomis „pratešti jaunystę“, tačiau aptinkamos tik pastangos atitikti socialines išvaizdos normas, išlikti visaverčiais visuomenės nariais, kas artimiau stigmos koncepcijai. Raukšlės ir žili plaukai, priešingai nei teigiama literatūroje senėjimo identiteto tema, vyresnio amžiaus žmonių nelaikomi svarbiais senatvės požymiais. A.Giddenso reflektivaus *Aš* projekto, kaip ir M.Foucault „iškūnijimo tezės“, apraiškų aptinkama tik fragmentiškai ir nėra pagrindo tvirtinti, kad sąmoningas senstančio kūno įtraukimas į *Aš* projektą arba *Aš* technologijos kaip keliai į savirealizaciją senatvėje yra būdingi šių dienų senėjimo tapatumui Lietuvoje. Gerotranscendentinės

- teorijos pagrindinis teiginys, kad senstančio žmogaus dėmesys nukrypsta į vidinius, dvasinius dalykus, taip pat neturi pagrindo tirtoje realybėje.
5. E.Goffmano stigmatos koncepcija tinkama senatvės tapatumo Lietuvoje analizei su papildomu akcentu: dėl prieštaringų socialinių normų slepiama ne tik senatvės stigma, bet ir pats stigmatizavimo faktas.
 6. Masinių medijų ir interviu analizė rodo, kad senėjimo tapatumas Lietuvoje visų pirma siejamas su chronologiniu amžiumi ir apibrėžiamas labiau negatyviai - siejant su socialinio statuso, socialinių vaidmenų (išskyrus šeimos) ir vertės praradimu, silpstančia sveikata ir nykimu.
 7. Masinės medijos ženkliai prisideda prie senatvės stigmatos konstravimo: pastebimos ryškios tendencijos ignoruoti ir marginalizuoti vyresnio amžiaus žmones, kurti jų kaip aukų įvaizdį, o kūno senėjimą, sekant biomedicininio diskursu, tapatinti su nykimu, nusidėvėjimu bei ligomis.
 8. Kasdienėse sąveikose aptinkama (internalizuota) senatvės stigma. Pačių senų žmonių neigiama senatvė (tiek savo įvaizdyje, tiek kasdiniame bendravime), internalizuotos ir nekvestionuojamos vyresnio amžiaus normos, tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija dėl amžiaus, patiriama privačiose ir valstybinėse struktūrose, situacijos „už borto“ rodo esant socialiai legitimuotą amžiaus grupių galios santykių apibrėžtį, marginalizuojančią vyresnius.
 9. EST duomenų analizė atskleidė slepiamą senėjimo stigmatizavimą: už palankaus bendro požiūrio į senus žmones, jų kompetencijos, aukštos moralės vertinimo ir verbalinio viešo pagarbos deklaravimo slypi nepakantumas, gailestis ir diskriminuojantis elgesys.
 10. Taigi 60 m. ir vyresni Lietuvos gyventojai dažniau nei jaunesni ir dažniau nei pažengusių Vakarų šalių vyresnio amžiaus žmonės dėl amžiaus patiria išankstinį priešišumą, nepagarbą ir netinkamą elgesį - Lietuvos rezultatai panašūs į kitų pokomunistinių šalių ir Viduržemio jūros šalių rezultatus.
 11. Beveik pusė Lietuvos vyresnio amžiaus respondentų yra patyrę priešišką, nepagarbą ir netinkamą elgesį per pastaruosius metus – tai senatvės stigmatos paplitimas. Labai dažnai su tokiu elgesiu susidūrė 3-5 proc. 65–74 metų respondentų – tai maksimalus (4 balų) šios stigmatos intensyvumas.

Priešiškumo vyresniam amžiui įveikai rekomenduojama:

1. Socialinio senėjimo tapatumo dekonstravimas, visų pirma panaikinant diskriminacinius apribojimus dėl amžiaus, chronologinį amžių pakeičiant lanksčia senatvės riba, pensijų sistemoje atsižvelgiant į asmens funkcinį amžių ir gebėjimą bei norą dalyvauti visuomenės veikloje;
2. Masinių medijų darbuotojų, būsimų socialinių darbuotojų, psichologų, gydytojų, slaugytojų ir kt. profesionalų, dirbančių su senais žmonėmis, sociogerontologiniai mokymai;
3. Tolerancijos ugdymas ir dėmesys priešiškumo senatvei prevencijai mokyklose, integracinės jaunimo ir senimo bendravimo programos.

REFERENCES / LITERATŪRA

- 2002 m. tarptautinio** Madrido veiksmy plano dėl visuomenės senėjimo regioninė igyvandinimo strategija. UNECE Ministrų konferencija visuomenės senėjimo klausimais, Berlynas (Vokietija), 2002 m. rugsėjo 11-13 d.
- Bauman, Z.** (2007). *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius, Apostrofa.
- Biggs, S.** (1996 (1993)). *Understanding ageing. Images, attitudes and professional practice*. Buckingham: Open University Press.
- Biggs, S.** (1997). Choosing Not To Be Old? Masks, Bodies and Identity Management in Later Life. *Ageing and Society*, 17, 553–570.
- Bourdelaï, P.** (1998). The ageing of the population: Relevant question or obsolete notion? In *Old Age From Antiquity to Post-Modernity*. Ed. by Paul Johnson and Pat Thane. London and New York.
- Brier, A., Hopp, B.** (1998-2008). HAMLET II, Software for computer-assisted text analysis. Southampton/Cologne (<http://www.apb.cwc.net/hamlet2.html> [žiūrėta 2012 03 20]).
- ESS Round 4:** European Social Survey Round 4 Data (2008). Data file edition 4.0. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data. <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/> [žiūrėta 2012 07 10]
- Eurobarometras 71.2.** (2009). Diskriminacija ES šalyse 2009. Europos komisija. (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_fact_lt_lt1.pdf [žiūrėta 2012 07 19])
- Evans, M.D.R., Keley, J.** (2004). „Subjective Social Location: Data from 21 Nations“, *International Journal of Public Opinion Research* 16(1), 3-38.
- Falk, G.** (2001). *Stigma: how we treat outsiders*. N.Y., Prometheus Books.
- Featherstone, M.** (1991). The body in consumer culture. In M.Featherstone, M.Hepworth & B.S.Turner (eds.), *The Body: Social Process and Cultural Theory*, London: Sage.
- Featherstone, M., Hepworth, M.** (1990). Images of ageing. In Bond, J. and Coleman, P. (ed.) *Ageing in Society*. Sage, London.
- Featherstone, M., Hepworth, M.** (1991). The Mask of Ageing and the Postmodern Lifecourse. In M.Featherstone, M.Hepworth & B.S.Turner (eds.), *The Body: Social Process and Cultural Theory* (pp.371-98). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Featherstone, M., Hepworth, M.** (1993). Images in Ageing. In John Bond, Peter G. Coleman, and Sheila M. Peace, *Ageing and Society*. London: Sage, pp.144-167.
- Fiske, S. T.** (1998). Stereotyping, prejudice, and discrimination. In *The Handbook of Social Psychology*, ed. D.T.Gilbert, S.T.Fiske, 2:357-411. Boston, MA: McGraw Hill.

- Foucault, M.** (1988). *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault*. Luther H. Martin, Huck Gutman and Patrick H. Hutton (eds.). London: Tavistock Publications.
- Foucault, M.** (2005). *The Hermeneutics of the Subject: Lectures at the College de France, 1981–82*. New York: Palgrave Macmillan.
- Giddens, A.** (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
- Goffman, E.** 1986 (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. New York: Touchstone.
- Gould, R.V.** (1998). Political networks and the local/NATIONAL boundary in the Whiskey Rebellion. In Hanagan, M., Moch, L.P., te Brake, W., eds. *Challenging Authority*. Mineapolis: Univ. Minn. Press, pp. 36-53.
- Harman, G.H.** (1965). The Inference to the Best Explanation. *The Philosophical Review* 74 (1), pp. 88-95.
- Kanopienė, V., Mikulionienė, S.** (2006a). Demografinio senėjimo problemos socialinėje Europos Sąjungos darbotvarkėje, Vilnius: MRU, *Socialinis darbas* 5 (2), p. 5-14.
- Kanopienė, V., Mikulionienė, S.** (2006b). Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai sveikatos apsaugos sistemai, LGGD, Vilnius, *Gerontologija* 7(4).
- Kleinman, A., Wang W.Z., Li, S.C., Cheng X.M., Dai, X.Y., Li, K.T., Kleinman J.** (1995). The social course of epilepsy: chronic illness as social experience in interior China. *Social Science and Medicine* 40:1319:30.
- Lazutka, R., Žalimienė, L., Andrejeva, L., Mikulionienė, S., Skučienė, D.** (2004) Pagyvenusių ir senų žmonių gerovė. – *Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys*, V., STI.
- Lietuva stojant į Europos Sąjungą: ekonominė, sociologinė ir demografinė padėties analizė** (2004). Red. R.Lazutka, A.V.Matulionis, V.Stankūnienė – V., STI.
- Link, B.G., Phelan, J.C.** (2001). Conceptualizing stigma. *Annu. Rev. Sociol.* 27:363-85.
- Machat-From, L.** (2010). „An ethnic lens on age identity: Identity research in gerontology and migration and ethnic studies“, presented in ISA World Congress of Sociology „Sociology on the Move“, 11 – 17th of July 2010 in Gothenburg, Sweden.
- Mikulionienė, S.** (1996). Trijų kartų požiūris į senatvę ir senus žmones. – *Lietuva socialinių pokyčių erdvėje*. LSD, LFSI, Vilnius.
- Mikulionienė, S.** (2003a). Pagyvenusių žmonių vaidmuo šeimoje ir visuomenėje. – Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S., Mitrikas A.A., Maslauskaitė A. *Šeimos revoliucija: iššūkiai šeimos politikai*. Socialinių tyrimų institutas, Vilnius, 138-157 p.

- Mikulionienė, S.** (2003b) Pagarba, diskriminacija, neišprusimas? Požiūris į pagyvenusius žmones analizė. – *Filosofija. Sociologija* 2, p. 59-62.
- Mikulionienė, S.** (2003c). Vyresnio amžiaus žmonių socialinė apsauga: darbas, pensija, parama. - Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S., Mitrikas A.A., Maslauskaitė A. *Šeimos revoliucija: iššūkiai šeimos politikai*. Socialinių tyrimų institutas, Vilnius, 2003. 212-274 p.
- Mikulionienė, S.** (2011). *Socialinė gerontologija: vadovėlis*. Vilnius: MRU.
- Mikulionienė, S., Petkevičienė, D.** (2006). Senatvės įvaizdžiai Lietuvos periodinėje spaudoje: tarp pagarbos ir baimės. *Socialinis darbas* 5 (1), 38-49.
- Nacionalinė gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategija, patvirtinta 2004 m. birželio 14 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 737.**
- Öberg, P.** (2003). Images Versus Experience of the Ageing Body. In *Ageing Bodies: Images and Everyday Experience*, ed. Christopher A. Faircloth. CA, Walnut Creek: Altamira Press, p. 103-139.
- Öberg, P., Tornstam, L.** (1999). Body images among men and women of different ages. *Ageing & Society* 19: 629–644.
- Öberg, P., Tornstam, L.** (2001). Youthfulness and Fitness – Identity Ideals for All Ages? *Journal of Ageing and Identity* 6 (1): 15–29.
- Öberg, P., Tornstam, L.** (2003). Attitudes toward Embodied Old Age among Swedes. *Int'l. J. Ageing and Human Development*, 56(2), pp. 133-153.
- Oliver, M.** (1992). *The Politics of Disablement*. Basingstoke: Macmillan.
- Phillipson, C., Biggs, S.** (1998). Modernity and Identity: Themes and Perspectives in the Study of Older Adults. *Journal of Ageing and Identity* 3:1.
- Pizzorno, A.** (1986). Some Other Kinds of Otherness: A Critique of 'Rational Choice' Theories in A.Foxley, M.McPherson, and Guillermo O'Donnell (eds), *Development, Democracy and the Art of Trespassing*, Notre Dame (In.): University of Norte Dame Press, pp. 355-72.
- Ringmar, E.** (1996). *Identity, Interest, and Action: A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War*. Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press.
- Schneider, J.W.** (1988). Disability as moral experience: epilepsy and self in routine relationships. *Journal of Social Issues* 44:63-78.
- Shahar, Sh.** (1998). Old age in the high and late Middle Ages: Image, expectation and status. In *Old Age from Antiquity to Post-Modernity*. Ed. by Paul Johnson and Pat Thane. London and New York.
- Stankūnienė V., Mikulionienė, S., Baublytė, M.** (2002) Gyventojų skaičius ir sudėtis. *Gyventojų senėjimas – Lietuvos gyventojai 1990 – 2000*. – V., STI.

- Third** Demography Report: population is becoming older and more diverse. (2011). <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/209> [žiūrėta 2012 08 08].
- Turner, B. S.** (1995). Ageing and identity: some reflections on the somatization of the self. In Featherstone, M. and Wernick, A. *Images of Ageing*. Routledge, London.
- Turner, B.S.** (1994). The postmodernisation of the life course: Towards a new social gerontology, *Australian Journal on Ageing* 13(3): 109-111.
- Vazonienė, G.** (2011). *Subjektyvi gerovė ir socialinė atskirtis: pagyvenusių žmonių atvejis*. Daktaro disertacija. Kauno Technologijos Universitetas.
- Wilinska, M.** (2012). Is There a Place for an Ageing Subject? Stories of Ageing at the University of the Third Age in Poland. *Sociology* 46, pp. 290-305.
- Wilson, W.J.** (2011). Reflections on a Sociological Career that Integrates Social Science with Social Policy. *Annu.Rev.Sociol.* 37:1-18.
- Woodward, K.** (1991). *Ageing and Its Discontents*. Indiana: Indiana University Press.

SCIENTIFIC PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION/ MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA

- Rapolienė, G. (2010). Vyresnio amžiaus žmonės Lietuvos žiniasklaidoje: naivūs, kenčiantys ir bejėgiai. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1 (26), p. 99–115.
- Rapolienė, G. (2009). Vyresnio amžiaus žmonių reprezentavimas Lietuvos žiniasklaidoje: kiekybinis ir kontekstinis aspektai. *Jaunųjų mokslininkų darbai* 4 (25), p. 61-66.
- Rapolienė, G., Juozulynas, A. (2009). Senstantis kūnas Lietuvos viešajame diskurse. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1 (24), p. 131–144.
- Rapolienė, G. (2008). Kūnas, tapatumas ir senėjimas / *Socialinis darbas* 7 (1), p. 57-67.
- Rapolienė, G. (2007). Lietuvos pagyvenusių žmonių identitetas iš postmodernizmo perspektyvos. *Gerontologija* 8 (2), p. 109-116.

PRESENTATIONS IN THE CONFERENCES/ PRANEŠIMAI KONFERENCIJOSE

International/ Tarptautinėse:

- „Portrayals of Elderly in Lithuanian Media“ in XVII ISA World Congress of Sociology „Sociology on the Move“ in Gothenburg, Sweden, 11–17 July, 2010. (<http://www.isa-sociology.org/congress2010/isa-gothenburg-2010-book-of-abstracts.pdf>)
- „Representations of Elderly in Lithuanian Media“ in the 9th conference of ESA „European Society or European Societies?“, RN01 Ageing in Europe, 2-6 September 2009, Lisboa, Portugal. (<http://esa.abstractbook.net/abstract.php?aID=2715>)
- „Ageing Identity: the Elderly in Lithuania“ in doctoral students‘ seminar „Ageing Societies and the Welfare State“ 11-12 December, 2008, Amsterdam, The Netherlands. (http://www.ageing-in-europe.org/Amsterdampapers/Abstract%20Rapoliene_tcm31-60289.pdf)

National / Nacionalinė:

- “Vyresnio amžiaus žmonės Lietuvos žiniasklaidoje”, nacionalinė Lietuvos sociologų konferencija “Ar gali sociologija pakeisti Lietuvos visuomenę?”, 2010 m. lapkričio 26 d., VDU, Kaunas.
- „Vyresnio amžiaus žmonių reprezentavimas Lietuvos žiniasklaidoje: kiekybinis ir kontekstinis aspektai“, nacionalinė Lietuvos sociologų konferencija „Pasiėkimai ir vizijos. Dvidešimt metų sociologijos studijoms Lietuvoje“, 2009 m. lapkričio 28 d., VU, Vilnius.
- „Postmodernaus identiteto konstravimas: Lietuvos pagyvenusių žmonių galimybės“, konferencija „Gyventojų senėjimo iššūkiai socialinei politikai“, 2007 m. spalio 18 d., MRU, Vilnius.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR**Education**

2008-2012 Doctoral studies at Vilnius University, Lithuania;

1999 Temporary (6 months) studies of sociology, Constance University, Germany;

1997-2000 Master in sociology, Vilnius University, Lithuania;

1993-1997 Bachelor in sociology, Vilnius University, Lithuania.

Academic work experience

Since 2011 Lecturer and project activity coordinator, Vilnius University;

2009–2010 Lecturer, International Business School at Vilnius University;

2007–2009 Lecturer, Mykolas Romeris University;

2007–2009 Junior scientific officer, Institute of Experimental and Clinical Medicine at Vilnius University.

Placement in a foreign scientific institution

2009.04.19-23 „Week in Residence“, Oxford Institute of Ageing, Oxford (G.Britain).

INFORMACIJA APIE AUTORE

Išsilavinimas

2008-2012 doktorantūros studijos, Vilniaus universitetas, Lietuva;

1999 trumpalaikės (6 mėn.) sociologijos studijos, Konstancos universitetas, Vokietija;

1997-2000 sociologijos magistrė, Vilniaus universitetas, Lietuva;

1993-1997 sociologijos bakalaurė, Vilniaus universitetas, Lietuva.

Akademinio darbo patirtis

Nuo 2011 Lektorė ir projekto veiklos koordinatore, Vilniaus universitetas;

2009–2010 Lektorė, Vilniaus universiteto Tarptautinio verslo mokykla;

2007–2009 Lektorė, Mykolo Romerio universitetas;

2007–2009 Jaunesnioji mokslo darbuotoja, Vilniaus universiteto Eksperimentinės ir klinikinės medicinos institutas.

Stazuotė užsienio mokslo institucijoje

2009.04.19-23 „Savaitės rezidencijoje programa“, Oksfordo senėjimo institutas, Oksfordas (D.Britanija).